

Muzeum Archeologiczne w Biskupinie

m.zawol@biskupin.pl

Magdalena Zawol

STAN I POTRZEBY BADAŃ NAD OSADĄ WCZESNOŚREDNIOWIECZNĄ W BISKUPINIE (STANOWISKO 6)

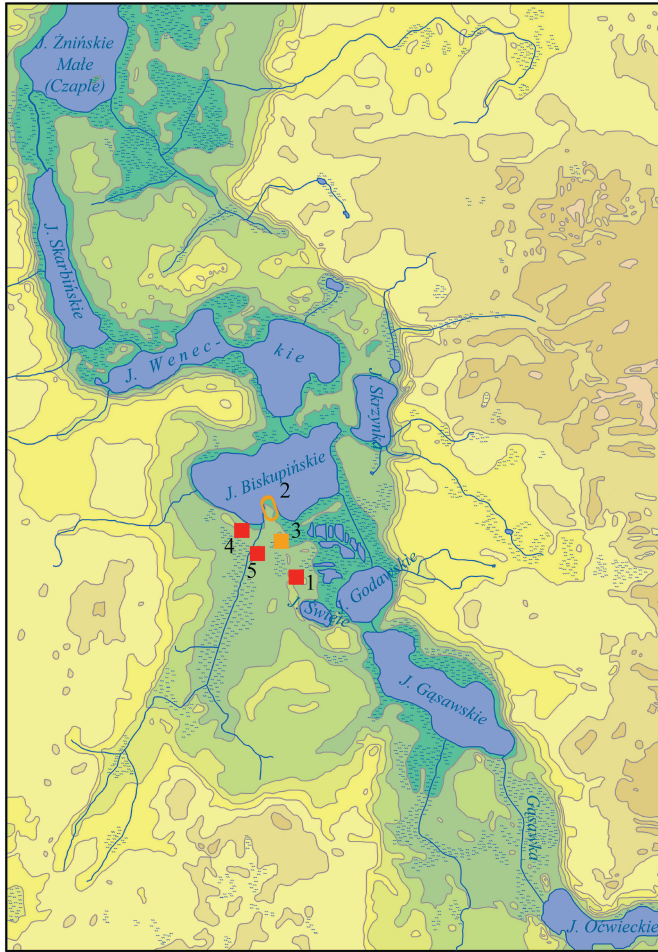
Zarys treści. Artykuł dotyczy aktualnego stanu wiedzy na temat wczesnośredniowiecznej osady zarejestrowanej na stanowisku 6 w Biskupinie. Opiera się on głównie na wynikach badań stacjonarnych prowadzonych w latach 1949–1954, ujętych w monografii Włodzimierza i Zoji Szafrąskich. Wyniki te wymagają weryfikacji i aktualizacji, a materiał źródłowy ponownej analizy.

Słowa kluczowe: osada, wczesne średniowiecze, Biskupin, osada przemysłowa.

Stanowisko 6 w Biskupinie zlokalizowane zostało na niewielkim, piaszczystym pagórku o powierzchni około 0,8 ha u nasady półwyspu nad południowym brzegiem Jeziora Biskupińskiego (Szafrąński 1949/1950, s. 453; 1950, s. 123; Szafrąnsy 1961, s. 7; Hensel 1950, s. 47). Sąsiaduje ze stanowiskiem 4 w tej miejscowości, na którym obok pozostałości osiedla obronnego kultury łużyckiej odkryte zostały relikty wczesnośredniowiecznego grodu (Rajewski 1938, s. 68–92; Piotrowski 1995, s. 97; Gąssowski 2005, s. 29). Oba stanowiska położone są w obrębie biskupińskiego mikroregionu osadniczego obejmującego swym zasięgiem obszar, którego granica północna sięga do Żnina, a południowa do Oćwieki, zachodnia przebiega pomiędzy Biskupinem a Izdebnem, natomiast wschodnia wzdłuż kompleksów lasów Szczepanowo (ryc. 1). W zasięgu tego mikroregionu zarejestrowano około 104 stanowiska archeologiczne ze śladami osadnictwa datowanego na wczesne i późne średniowiecze (Piotrowski 1995, s. 97, 104–106; 2013, s. 40).

Historia badań osady wczesnośredniowiecznej związana jest z działaniami ekspedycji badającej stanowisko 4¹, której członkowie w latach 1933, 1935–1938 przeprowadzili badania powierzchniowe na stanowisku 6 (Szafrąnsy 1961, s. 7; Piotrowski 1991, s. 91). Zarejestrowano wówczas fragmenty naczyń ceramicznych, kości zwierzęce i węgle drzewne datowane na okres wczesnośredniowieczny

¹ Historia tych badań była w literaturze poruszana wielokrotnie – por. Piotrowska 2004, s. 91–155; 2008, Grossman 2005, s. 223–282, *Badacze Biskupina* 2005 – tam dalsza literatura.

Ryc. 1. Biskupin, pow. Żnin. Lokalizacja stanowisk (1 – stanowisko 2a, 2 – stanowisko 4, 3 – stanowisko 6, 4 – stanowisko 15a, 5 – stanowisko 18) oraz zasięg biskupińskiego mikroregionu osadniczego (rys. S. Nowaczyk)

Fig. 1. Biskupin, Żnin district. Location of the sites (1 – site 2a, 2 – site 4, 3 – site 6, 4 – site 15a, 5 – site 18) and the extent of the Biskupin settlement microregion (drawing by S. Nowaczyk)

i halsztat D oraz neolityczne narzędzia krzemienne. W wykazie nabytków Działu Przedhistorycznego Muzeum Wielkopolskiego za lata 1938–1939, przy roku 1939 wymieniono również ułamki skrobacza i odłupka krzemienego (Koszańska 1938, s. 139–140, 142–144; Piaszykowa 1956, s. 169, 192; 1959, s. 237, 239–241).

Stacjonarne badania archeologiczne prowadzono w latach 1949–1954. Rozpoczęte zostały w ramach akcji *Millenium*, zarządzanej przez Kierownictwo Badań nad Początkami Państwa Polskiego, a ukończone przez Stację Archeologiczną Instytutu Historii Kultury Materialnej Polskiej Akademii Nauk w Biskupinie

(Szafrąński 1949/1950, s. 453; Kostrzewski 1950, s. 67). Kierownikiem badań był Zdzisław Rajewski. Prace na stanowisku prowadził Włodzimierz Szafrąński w asyście Zoji Kołos-Szafrąńskiej (Szafrąnsy 1961, s. 7).

W początkowym założeniu miały to być badania szerokopłaszczyznowe, jednakże brak odpowiedniej liczby pracowników szybko zmusił do zawężenia terenu eksploracji. W rezultacie, w trakcie sześciu sezonów, przebadano łącznie około 19 arów. Długość i szerokość stanowiska określono na około 160×75 m (Szafrąnsy 1961, s. 7). Zarejestrowano ślady osadnictwa datowane na neolit (kultura pucharów lejkowatych, kultura ceramiki sznurowej), wczesną epokę żelaza (kultura łużycka datowana na okres halsztat D) i wczesne średniowiecze (Szafrąnski 1950, s. 126; Szafrąnsy 1961, s. 10). Było to łącznie 136 obiektów kulturowych, w tym 106 wczesnośredniowiecznych i 30 łużyckich. Wydzielono warstwy wczesnośredniowieczne (II, IIa, IIb, III, IIIa), związane z kulturą łużycką (III, IV) oraz neolityczne (IV), odnotowano także cztery współczesne wkopy² (ryc. 2).

W latach 1951–1954 na stanowisku odbyły się praktyki studenckie w ramach Archeologicznych Obozów Szkoleniowych. Od 1949 roku przeprowadzono, między innymi w ramach obozów, szereg doświadczeń z zakresu archeologii eksperymentalnej (Rajewski 1952, s. 145; 1955, s. 109; Piotrowski 1991, s. 94).

W roku 1986, przy okazji przebudowy wiaty należącej do powstałej w latach 60. XX wieku na terenie stanowiska Pracowni Konserwacji Zabytków, odnotowano dwa obiekty wczesnośredniowieczne³. W latach 2009–2010 Pracownia Konserwacji Zabytków została przeniesiona, a pozostające po niej budynki powoli wyburzane⁴. Na stanowisku rozpoczęto budowę rekonstrukcji „Wioski wczesnopiastowskiej” nawiązującej do wyników badań z lat 1949–1954 (Szafrąnsy 1961).

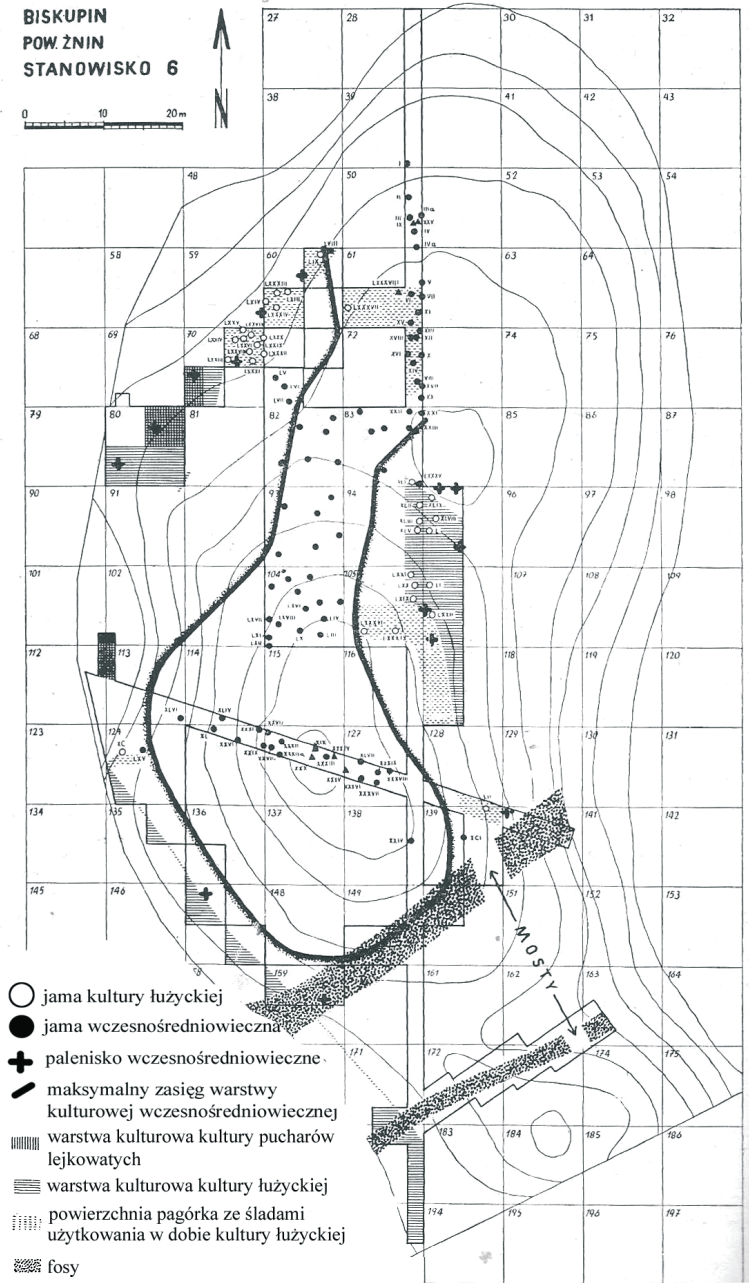
W 2012 roku, w związku z budową ogrodzenia dla zwierząt, przeprowadzono wyprzedzające badania ratownicze⁵. Wykop o wymiarach 10×2 m (w części południowej poszerzony o 1 m w kierunku wschodnim) wytyczono między dwoma istniejącymi już budynkami rekonstruowanej wioski, w północno-wschodniej części stanowiska (ary 73/84). W północnej części wykopu odnotowano warstwę wczesnośredniowieczną oraz łącznie dziewięć obiektów

² Dane pochodzą z dzienników badań z lat 1949–1954. Różnią się od informacji podanych przez Włodzimierza Szafrąńskiego (Szafrąnsy 1961, s. 8). Badacz w podsumowaniu nie brał pod uwagę fos, wybijrzysek po glinie i dołków posłupowych, które zostały zsumowane przez autorkę niniejszego artykułu. W publikacji dwukrotnie opisana jest stratygrafia: raz w odniesieniu do całości badań, drugi do badań osiedla z X–XI wieku, co pozostawia czytelnika w stanie dezorientacji (Szafrąnsy 1961, s. 10). W artykule podano numerację i opisy warstw, które używane były w czasie badań w odniesieniu do całego stanowiska.

³ Zadokumentowała je Anna Grossman, archeolog z Muzeum w Biskupinie.

⁴ Ustna informacja od M. Lewandowskiego i J. Szymańskiego.

⁵ Badania prowadzili Magdalena Zawol i Paweł Hildebrant z Muzeum Archeologicznego w Biskupie.

Ryc. 2. Biskupin, pow. Żnin. Plan sytuacyjny stanowiska 6 – badania w latach 1949–1954 (wg Szafrąnczy 1961)

Fig. 2. Biskupin, Żnin district. Situation plan of site 6 – research in 1949–1954 (after Szafrąnczy 1961)

tów – niemal wszystkie datowane na okres wczesnośredniowieczny, poza obiektem numer 1, w którym odnotowano materiał łużycki. Ostatnie badania miały miejsce w roku 2013, ich celem było przebadanie obszaru wyznaczonego pod budowę wiaty edukacyjnej⁶. W wykopie o wymiarach 10×5 m, zlokalizowanym w północno-zachodniej części stanowiska (ar 94), odsłonięto łącznie dziewięć obiektów, w tym jeden kultury łużyckiej oraz osiem wczesnośredniowiecznych. Zarejestrowano także nawarstwienia wczesnośredniowieczne oraz związane z kulturą łużycką. W części północnej wykopu natrafiono na ślady wykopów z roku 1951 (umiejscowionych na arze 80), co umożliwiło dołączenie do siatki arowej badań archiwalnych – wykopów z sezonów 2012–2013. W czasie wszystkich wspomnianych sezonów badawczych zarejestrowano łącznie 124 obiekty wczesnośredniowieczne.

Od pierwszego roku badań wyniki publikowane były w formie sprawozdań, analiz źródłowych i krótkich wzmianek, umieszczanych w literaturze poświęconej studiom nad wczesnym średniowieczem (Piotrowska 2008 – tam dalsza literatura). W 1961 roku ukazała się monografia Włodzimierza i Zoji Szafrąńskich pt. „Z badań nad wczesnośredniowiecznym osadnictwem wiejskim w Biskupinie” (Szafrąńscy 1961)⁷. Praca ta stanowiła podsumowanie działań wykopaliskowych z lat 1949–1954.

Materiały pozyskane w roku 1986 nie były publikowane, pochodzące z lat 2012–2013 zostały jedynie wzmiankowane (Nowaczyk i in. 2015, s. 290). Obecnie trwa ich szczegółowe opracowanie. Wyniki opublikowane przez Włodzimierza i Zoję Szafrąńskich są więc jedynym – jak do tej pory – podsumowaniem dotyczącym badań nad wczesnośredniowieczną osadą. Ze względu na swój charakter i braki źródłowe opracowanie to nie wyczerpuje tematu i nasuwa ogrom pytań badawczych, stało się również przedmiotem krytyki (Leciejewicz, Hilczówna 1964, s. 172–184; Kurnatowska 2010, s. 144). Niemniej jednak praca ta stanowić będzie podstawę dalszych rozważań, jest bowiem cennym źródłem do poznania osady, a wyniki w niej zawarte przytaczane są w literaturze (Piotrowski 1995, s. 100; Buko 2005, s. 299–300; Grossman, Piotrowski 2013, s. 40, 103; Nowaczyk i in. 2015, s. 289).

Zarejestrowane w latach 1949–1954 wczesnośredniowieczne struktury zinterpretowano jako ślady dwóch faz osadnictwa. Pierwsza, datowana na IX–X wiek, to pozostałości po „stróży mostowej”, jak ujęto to w cytowanej monografii „prawdopodobnie jakiejś”, która znajdowała się przy dwóch fosach (Szafrąńscy 1961, s. 7). Funkcją stróży było bronienie dostępu do znajdującego się w tym miejscu przedpola grodowego, na którym mieszkańcy „podgrodzia z półwyspu [...] uruchamiali piece produkcyjne” (Szafrąńscy 1961, s. 10). Druga faza osad-

⁶ Prace prowadziła Magdalena Zawol.

⁷ Wyniki badań nad osadnictwem łużyckim i neolitycznym opublikowano w oddzielnym artykule – por. Szafrąński 1967.

nictwa datowana jest na X–XI wiek. W tym okresie funkcjonowało osiedle, którego zabudowa skupiała się wokół owalnego, pustego placu, wydłużającego się korytarzową odnogą ku północy. Tworzyły ją budynki naziemne o bokach nieprzekraczających 5 m, wykonanych w konstrukcji zrębowej, które zlokalizowano na podstawie odsłoniętych 15 palenisk. O ich konstrukcji świadczyć ma brak śladów po zabudowie ziemnej oraz odcisnięty kształt okrągłych belek w bryłach gliny (Szafrzańscy 1961, s. 10, 13, 15). Na placu odkryto ponad 70 obiektów, którym przydzielono funkcje produkcyjne: wędzarni, jam dziegciarskich, piekarsko-kucharskich, węglarskich, suszarni ziaren, jam zasobowych – spichlerzy zbożowych i schoków-magazynów (Szafrzańscy 1961, s. 7, 15). Na podstawie materiałów źródłowych poszczególne domostwa przypisano rybakowi, piekarzowi-kucharzowi, hutnikom lub kowalom, koniuchowi, biedakowi (być może ratajowi), wytwórcom przedmiotów rogowych, młynarzowi, garncarzowi, skotarzowi/skotnikowi – pastuchowi bydła oraz dziegciarzowi-węglarzowi. W miejscu, w którym odnotowano nieliczne dołki posłupowe zlokalizowano szopy dziegciarza-węglarza (Szafrzańscy 1961, s. 17–23).

Opisywana osada stanowiła przedłużenie podgrodzia grodu zlokalizowanego na stanowisku 4 (Szafrzańscy 1961, s. 10, 125). Osadnictwo wczesnośredniowieczne zostało odnotowane w tym miejscu przez Józefa Kostrzewskiego już w 1925 roku, nie prowadzono jednak badań wykopaliskowych (Gąssowski 2005, s. 29). Dopiero w 1933 roku odkrycie relikwów drewnianych konstrukcji osiedla obronnego kultury łużyckiej zdecydowało o rozpoczęciu intensywnych prac wykopaliskowych (*Badacze Biskupina* 2005; Piotrowska 2008 – tam dalsza literatura). Niestety, wczesnośredniowieczne pozostałości zostały potraktowane dość marginalnie, na co dodatkowo wpływało wcześniejsze niszczenie przez wieloletnią orkę i przemywanie terenu związane z okresowymi zalewami. Warstwa wczesnośredniowieczna była przemieszana i mało czytelna (Rajewski 1938, s. 68; Kurnatowska 2010, s. 136). Materiały źródłowe z tego okresu pozyskane w okresie przed- i powojennym, zwłaszcza w latach 50. XX wieku, do tej pory nie doczekały się skrupulatnej analizy. Na podstawie dotychczasowego stanu badań wydzielono trzy fazy funkcjonowania grodu (Piotrowski 1995, s. 98), dwie z nich według Włodzimierza Szafrńskiego chronologicznie odpowiadały osadnictwu na stanowisku 6 (Szafrzańscy 1961, s. 125, 129). Pierwsza umieszczona została około VI–VII wieku i trwała do wieku VIII, kiedy to niewielkie do tej pory założenie, zajmujące powierzchnię około 2 ha, o rozproszonej zabudowie z zasiekami i palisadą, zostało rozbudowane i podzielone na dwa człony: gród zajmujący obszar 1/3 ha oraz podgrodzie obejmujące około 1 i 2/3 ha. Gród otoczony był półkolistym wałem drewnianym na podwalinie kamiennej, zlokalizowanym od strony nasady półwyspu. Założenie to zostało spalone w IX lub na początku X wieku (Piotrowski 1995, s. 98). Z końcem drugiej fazy grodu łączona jest stróża mostowa, dwie fosy i piece przemysłowe odsłonięte na stanowisku 6 (Rajewski 1957, s. 304–305; Szafrzańscy 1961, s. 10, 125, 129; Piotrowski 1995, s. 98).

Druga faza osadnictwa na tym stanowisku przypadała natomiast na okres funkcjonowania trzeciej fazy grodu, czyli na drugą połowę X wieku. Było to niewielkie założenie o powierzchni około 600 m², otoczone wałem drewniano-ziemnym o konstrukcji rusztowo-przekładkowej na podwalinach kamiennych. Na przełomie lat 30. i 40. XI wieku zostało zniszczone, a półwysep opuszczony (Piotrowski 1995, s. 98). Dla tego okresu odnotowano również zanik osadnictwa na stanowisku 6 (Szafrąnczy 1961, s. 125, 133).

Drugiej fazie osiedla przypisywana jest funkcja podgrodzia, którego mieszkańcy zostali podzieleni na rzemieślników i służebnych w stosunku do „feudała” zamieszkującego gród (Szafrąnczy 1961, s. 134). Rzemieślnicy – garncarze, rogownicy, kowale – płacili daniny w postaci swoich wyrobów. Służebni (kucharze, piekarze) wykonywali usługi okresowo, bezpośrednio w grodzie, w pozostałym czasie zajmowali się rolnictwem i płacili daniny w naturze, podobnie jak rybacy (Szafrąnczy 1961, s. 134). Na podstawie analizy materiałów źródłowych W. Szafrąnczy wyróżnia bogatszych i mniej majątnych mieszkańców. Do pierwszej grupy zaliczył hutników-kowali, garncarzy, wytwórców przedmiotów z poroża i kości. Wśród służebnych osadników wymienił koniucha, zaś dziedziczy i węglarzy zaliczył do grupy biedniejszych osadników (Szafrąnczy 1961, s. 134). Najbiedniejszym mieszkańcem był rataj.

Osiedle, podgrodzie „przyrodowe” i gród stanowiły jeden kompleks. Wraz z funkcjonującymi w tym czasie w bliskiej okolicy osadami, których pozostałości odnotowano na stanowiskach 2a, 15 i 18, osiedle tworzyło „większy, wiejski zespół osadniczy” (Szafrąnczy 1961, s. 10). Do wymienionych należy dodać stanowisko 15a, na którym ślady wczesnośredniowiecznego osadnictwa pochodzą z pierwszej do trzeciej fazy grodu (Piotrowski 1995, s. 99–100).

Stanowisko 2a położone jest na południowy wschód od stanowiska 6 (ryc. 1). W jego obrębie odnotowano pozostałości wczesnośredniowiecznych wędzarni ryb (Hensel 1950, s. 40; Kołosówna 1950, s. 142–152; Bukowski 1959, s. 105–111; 1962, s. 177–178; Rajewski 1959, s. 74; Piotrowski 1995, s. 100; 2013, s. 40; Nowaczyk i in. 2015, s. 290). Z kolei na południowy zachód od stanowiska 6 znajduje się stanowisko 18 (ryc. 1). Zarejestrowano tu ślady jam służących do pędzenia dziegciu i smoły drzewnej oraz wędzarni (Dąbrowski, Wiślański 1959, s. 94; Piotrowski 1995, s. 100). Zdzisław Rajewski wszystkie te wczesnośredniowieczne relikty określił jako „osada rolniczo-hodowlana” (Rajewski 1959, s. 71).

Stanowiskami 15 i 15a określono rozległą kępę znajdującą się na zachodnim brzegu Jeziora Biskupińskiego, położoną na północny zachód w stosunku do stanowiska 6 (ryc. 1). Na jej kulminacji, w okresie przypadającym na drugą fazę grodu, rozwijało się osiedle o charakterze rolniczo-hodowlanym (Piotrowski 1995, s. 99–100). Natomiast po upadku grodu najprawdopodobniej funkcjonowała tu wieś okolnica z majdanem produkcyjnym, w której badacze dopatrują się *Starzi Biskupicy*, wspomnianej w Bulli Gnieźnieńskiej Innocentego II (Rajewski i in. 1952, s. 325–328; Nowaczyk i in. 2015, s. 290). Wieś tą lokalizowano także w obrębie

osady znajdującej się na stanowisku 6. Teoria ta wykluczana była jednak ze względu na brak materiału młodszego niż XI-wieczny (Piotrowski i in. 2015, s. 290).

Praca Włodzimierza i Zoji Szafrzańskich jest nie tylko jedynym całościowym opracowaniem wyników badań stanowiska 6, ale także jedynym – jak do tej pory – najpełniejszym, dotyczącym całego biskupińskiego mikroregionu osadniczego. Pozyskane przed i po drugiej wojnie światowej materiały źródłowe wymagają uporządkowania i ponownej analizy. O konieczności tych działań pisze Zofia Kurnatowska (2010, s. 133–150). To samo, dotyczy materiałów pozyskanych w trakcie badań na stanowisku 6. Istniejące opracowanie niezaprzeczalnie stanowi cenne źródło do poznania osady, jednak pomimo całościowego ujęcia przedstawiona w nim problematyka nie wyczerpuje całości zagadnienia.

Celem pracy napisanej w duchu myśli marksistowskiej była „próba odtworzenia obrazu sił wytwórczych, stosunków produkcyjnych i niektórych zagadnień nadbudowy ideologicznej społeczności zamieszkującej wczesnośredniowieczne osiedle biskupińskie na kępie stanowiska 6” (Szafrąnczy 1961, s. 10). Cel ten został osiągnięty, niestety nie wykorzystano całego potencjału materiału źródłowego, a po lekturze opracowania pojawia się szereg pytań i wątpliwości. Skupiono się nie na analizie materiału, a na jego interpretacjach, często będących nadinterpretacjami, które w rezultacie dały obraz w niektórych przypadkach dość groteskowy (Szafrąnczy 1961, s. 112).

Do datowania osady na stanowisku 6 wykorzystano tzw. zabytki wydzielone. Nie wykonano natomiast analizy materiału ceramicznego z racji tego, że Włodzimierz Szafrąnczy traktował go w ujęciu chronologicznym „z powściągliwością i rezerwą” (Szafrąnczy 1961, s. 122). Zdaniem cytowanego badacza początek funkcjonowania osady wyznaczała obecność esowatych kabłączków skroniowych, a zanik – grzebienia z ornamentem zwierzęcym, sztaby żelaza i przęślika z wrytą literą „M” (Szafrąnczy 1961, s. 122–124). Krytyka tej metody znalazła się na dość długiej liście uwag recenzentów opracowania, która nie pozostawia wątpliwości, że wyniki ujęte w pracy wymagają weryfikacji, a materiał źródłowy ponownej analizy (Leciejewicz, Hilcerówna 1964, s. 172–179). Lech Leciejewicz w odniesieniu do części, której autorem jest Włodzimierz Szafrąnczy („Wyniki badań archeologicznych w Biskupinie, pow. Żnin na stanowisku 6”) wymienia między innymi brak katalogu, co nie pozwala na skontrolowanie wywodów autora, sztuczne podziały zespołów zabytków według arów, ćwiartek etc., nadbudowaną interpretację dotyczącą określeń zajęć mieszkańców oraz chronologii, przy braku w tym ujęciu naczyń ceramicznych jako materiału datującego (Leciejewicz, Hilcerówna 1964, s. 172–179; por. też Szafrąnczy 1961, s. 7–144). Zofia Kurnatowska odnośnie do części autorstwa Zoji Szafrąnczy („Z badań nad garncarstwem wczesnośredniowiecznym”) zarzuca między innymi niską wartość analizy metody ślizgowej, pominięcie form naczyń, zbyt technologiczne podejście do materiału, brak ujęcia chronologicznego, nadbudowę interpretacyjną czy rozdzielenie materiałów na ary i ćwiartki (Lecieje-

wicz, Hilcerówna 1964, s. 179–185; por. też Szafraniec 1961, s. 145–229). Na przytaczane przez autorkę przykłady użyła określenia, że „są nie do przyjęcia i sprawiają wrażenie udowadniania na siłę z góry przyjętej tezy” (Leciejewicz, Hilcerówna 1964, s. 182). Zdaniem autorki niniejszego artykułu większość interpretacji ujętych w analizowanej pracy sprawia takie wrażenie. Wydaje się, że jej twórcy z góry założyli wynik analizy, a następnie robili wszystko, aby to udowodnić.

Listę uwag recenzentów należy uznać za wyjściowy wykaz działań, które trzeba wykonać przy weryfikacji opublikowanych wyników badań, a opracowanie naczyń ceramicznych w ujęciu chronologicznym jako jedno z priorytetowych zadań. Na podstawie wstępnej kwerendy materiału źródłowego pozyskanego w latach 1949–1954, przechowywanego w Muzeum Archeologicznym w Biskupinie, można z pewnością stwierdzić, że istnieją podstawy dające możliwość takiej weryfikacji. Nowe światło na problematykę rzucają również wyniki badań z lat 1986 oraz 2012–2013. Analiza źródeł, ujęta w jednym opracowaniu, pozwoli na podsumowanie i wyciągnięcie nowych wniosków, dzięki którym będzie możliwe zaplanowanie dalszych, przemyślanych merytorycznie badań nad zagadnieniem wczesnośredniowiecznego osadnictwa w Biskupinie. Istniejące opracowanie można więc uznać za nieostateczne, lecz stanowiące podstawę do weryfikacji i uaktualnienia stanu wiedzy na temat wczesnośredniowiecznej osady na stanowisku 6. Prace nad aktualizacją tej wiedzy zostały rozpoczęte.

Bibliografia

- Badacze Biskupina*, 2005, *Badacze Biskupina*, red. A. Grossman, W. Piotrowski, Biskupińskie Prace Archeologiczne, nr 4, Biskupin.
- Buko A., 2005, *Archeologia Polski wczesnośredniowiecznej. Odkrycia – hipotezy – interpretacje*, Warszawa.
- Bukowski Z., 1959, *Tymczasowe sprawozdanie z badań archeologicznych w Biskupinie, pow. Żnin, na stanowisku 2a w roku 1955*, *Sprawozdania Archeologiczne*, t. 5, s. 105–111.
- Bukowski Z., 1962, *Sprawozdanie z badań wczesnośredniowiecznego zespołu osadniczego na stanowisku 2a w Biskupinie, pow. Żnin, za rok 1960*, *Sprawozdania Archeologiczne*, t. 14, s. 177–183.
- Dąbrowski J., Wiślański T., 1959, *Tymczasowe sprawozdanie z badań wykopaliskowych na stanowisku 18 w Biskupinie, pow. Żnin*, *Sprawozdania Archeologiczne*, t. 5, s. 87–96.
- Gąssowski J., 2005, *Archeologowie przedwojennego Biskupina*, [w:] *Badacze Biskupina*, s. 29–38.
- Grossman A., 2005, *Dokumentaliści Biskupina (z biskupińskich kronik)*, [w:] *Badacze Biskupina*, s. 223–281.

- Grossman A., Piotrowski W., 2013, *Prahistoria i okres wczesnohistoryczny okolic Żnina*, [w:] *Żnin. 750 lat dziejów miasta*, red. T. Janicki, Żnin, s. 11–47.
- Hensel W., 1950, *Studia i materiały do osadnictwa Wielkopolski wczesnohistorycznej*, t. 1, Wrocław.
- Kołosówna Z., 1950, *Wczesnodziejowe wędzenie ryb w Biskupinie*, pow. Żnin, Sprawozdania PMA, t. 3, s. 145–152.
- Koszańska H.A., 1938, *Osadnictwo prehistoryczne w okolicach Biskupina*, [w:] *Gród prasłowiański w Biskupinie w powiecie żnińskim*, red. J. Kostrzewski, Poznań, s. 139–145.
- Kostrzewski B., 1950, *Milenium*, *Z otchłani wieków*, R. 19, z. 3–4, s. 67–68.
- Kurnatowska Z., 2010, *Biskupin wczesnośredniowieczny – wyniki badań i problemy*, *Slavia Antiqua*, t. 51, s. 133–150.
- Leciejewicz L., Hilczerówna Z., 1964, *Uwagi o wczesnośredniowiecznym osadnictwie na stan. 6 w Biskupinie w pow. żnińskim*, *Archeologia Polski*, t. 9, z. 1, s. 172–184.
- Nowaczyk S., Grossman A., Jarmużewski R., Smaruj A., Piotrowski W., 2015, *Stan badań nad osadnictwem pradziejowym i wczesnośredniowiecznym w obrębie biskupińskiego mikroregionu osadniczego*, [w:] *IV Sprawozdania Biskupińskie*, red. S. Nowaczyk i in., Biskupin, s. 287–302.
- Piaszykowska M., 1956, *Nabytki działu Przedhistorycznego Muzeum Wielkopolskiego w latach 1933–1937*, *Fontes Archaeologici Posnanienses*, t. 6, s. 162–223.
- Piaszykowska M., 1959, *Nabytki Działu Przedhistorycznego Muzeum Wielkopolskiego 1938–1939*, *Fontes Archaeologici Posnanienses*, t. 10, s. 229–242.
- Piotrowska D., 2004, *Biskupin – ideologie – kultura*, [w:] *Archeologia, kultura, ideologie*, red. B. Gediga, W. Piotrowski, *Prace Komisji Archeologicznej*, nr 15, *Biskupińskie Prace Archeologiczne*, nr 3, Biskupin–Wrocław, s. 91–155.
- Piotrowska D., 2008, *Prolegomena do archeologii Biskupina*, t. 1: *Bibliografia Archeologiczna Biskupina 1933–1983*, Warszawa.
- Piotrowski W., 1991, *50 lat badań w Biskupinie*, [w:] *Prahistoryczny gród w Biskupinie. Problematyka osiedli obronnych na początku epoki żelaza*, red. J. Jaskanis, Warszawa, s. 81–105.
- Piotrowski W., 1995, *Biskupiński mikroregion osadniczy we wczesnym i późnym średniowieczu*, [w:] *Zarys zmian środowiska geograficznego okolic Biskupina pod wpływem czynników naturalnych i antropogenicznych w późnym glacjaie i holocenie*, red. W. Niewiarowski, Toruń, s. 97–113.
- Rajewski Z., 1938, *Gród staropolski na półwyspie jeziora biskupińskiego w pow. Żnińskim*, [w:] *Gród prasłowiański w Biskupinie w powiecie żnińskim*, red. J. Kostrzewski, Poznań, s. 68–92.
- Rajewski Z., 1952, *Archeologiczny obóz szkoleniowy w Biskupinie*, *Z otchłani wieków*, R. 21, z. 4, s. 141–146.

- Rajewski Z., 1955, *O metodzie terenowych badań wczesnośredniowiecznych wiejskich zespołów osadniczych*, *Wiadomości Archeologiczne*, t. 22, z. 2, s. 117–145.
- Rajewski Z., 1957, *Wczesnośredniowieczne ośrodki wiejskie w świetle dotychczasowego stanu badań*, [w:] *Pierwsza Sesja Archeologiczna Instytutu Historii Kultury Materialnej Polskiej Akademii Nauk*, Wrocław-Warszawa, s. 299–318.
- Rajewski Z., 1959, *Sprawozdanie z badań terenowych w Biskupinie i okolicy w r. 1955*, *Sprawozdania Archeologiczne*, t. 5, s. 71–78.
- Rajewski Z., Szafrąński W., Gąsowski J., Rauhut L., 1952, *Biskupin*, [w:] A. Geysztor, *Badania nad polskim wczesnym średniowieczem w roku 1951*, *Przegląd Zachodni*, R. 8, nr 5–6, s. 299–365 (325–328).
- Szafrąnski W. i Z., 1961, *Z badań nad wczesnośredniowiecznym osadnictwem wiejskim w Biskupinie*, Wrocław.
- Szafrąński W., 1949/1950, *Wczesnohistoryczna smolarnia z Biskupina w pow. żnińskim*, *Slavia Antiqua*, t. 2, nr 2, s. 453–484.
- Szafrąński W., 1950, *Wyniki prac wykopaliskowych na stanowisku numer 6 w Biskupinie, pow. Żnin (Tymczasowe sprawozdanie z badań w 1949 r.)*, *Sprawozdania PMA*, t. 3, z. 1–4, s. 123–142.
- Szafrąński W., 1967, *Jeszcze o badaniach na stanowisku 6 w Biskupinie*, *Acta Universitatis Wratislaviensis, Studia Archeologiczne* 2, s. 229–261.

THE STATE AND NEEDS OF RESEARCH ON THE EARLY MEDIAEVAL SETTLEMENT IN BISKUPIN (SITE NO. 6)

Keywords: settlement, early Middle Ages, Biskupin, industrial settlement.

Summary

The current state of knowledge, considering the early mediaeval settlement found at the site no. 6 in Biskupin, is based on an archaeological research results conducted in the years 1949–1954, published in a monography by Włodzimierz and Zofia Szafrąnski „From Research of the Early Medieval Rural Settlement at Biskupin”⁸. Recorded remains of the early mediaeval structures were interpreted as relics of two settlement’s stages. The first one, dated between 9th and 10th-century, is marked with a guardhouse (stróżamostowa) located next to two fosses, where the inhabitants of a borough were engaging production furnaces. Second stage is a roundling village dated on 10th–11th-century, which was a continuation of another borough located at site no. 4. Together with the borough and three more coexisting settlements recorded at sites no. 2a, 15 and 18, second phase created the biggest, rural settlement complex.

⁸ Polish title: „Z badań nad wczesnośredniowiecznym osadnictwem wiejskim w Biskupinie”.

Mentioned monography was criticized and showed that its research results should be verified, and artefacts should be analysed one more time. It is very clear that the research paper is not finite and should be considered as a base for further verification, and updating of knowledge about the early mediaeval settlement at the site no. 6 which has been already started.

Translated by Anna Szolc